

музикознавства, які сприяють відродженню концепції синкретичної підготовки висококваліфікованих музикантів.

Період кінець ХХ початок ХХІ століття характеризується становленням та розв'язанням національних музично-освітніх питань на новому світоглядному рівні, який базується на досвіді музичного виховання особистості різних провідних національних музичних шкіл. Відроджуються ідеї музично-естетичного розвитку молоді у загальноосвітніх школах, який спирається на комплексний підхід «слухання, спів і виконання» та удосконалюється у вищих навчальних закладах, музично-педагогічних факультетах (м. Вранє, м. Белград, м. Крагуєвац, м. Новий Сад).

Узагальнюючи етапи розвитку музичної освіти на різних періодах, можна зробити такі висновки. У процесі вивчення шляхів розвитку музичної освіти спостерігаються часи інтенсивного розвитку сербської музичної школи та періоди «застою» або занепаду. У контексті узагальнення періодизації розвитку сербської музичної школи та тенденцій національно-освітнього процесу визначено роль С. Мокраньца у побудові музично-педагогічного концепту. Висвітлено поступовість використання наукових концепцій у вихованні творчої особистості, спрямованих на побудування системи національного музично-творчого виховання молоді та підготовки музично-педагогічних кадрів для реалізації цієї місії у сучасному культурному просторі Сербії.

Підсумовуючи, зазначимо, що в історичному аналізі висвітлених дослідниками періодів закладена суперечність в оцінюванні діяльності діячів, музикантів та викладачів різних музичних спеціальностей. З'ясування цих питань – доцільні напрямки для подальших розвідок у галузі музичної педагогіки та освіти Сербії.

Література

1. Егорова В. В мире современной сербской музыки / В. В. Егорова. – М. : Композитор, 1999. – 184 с. **2. Боговац Т.** Школство у Србији на путу до реформе / Т. Боговац. – Београд, Стручна книга, 1980. – 358 с. **3. Василевич З.-М.** Рат за српску музичку писменост / З.-М. Василевич. – Просвета. – Београд, Мидим принт, 2000. – 292 с. **3. Джурич-Клајн С.** Библиографія о Стефану Мокраньцу / С. Джурич-Клајн. – Београд, САНУ, 1971. – 253 с. **4. Милојувич М.** Уметничка личност Стефана Мокраньца / М. Милојувич. – Београд, САНУ, 1926. – С. 91–113.

УДК:2-75(09)(477) «16/17»

В. В. Фазан,
доктор теологічних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛАВР В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XVII– XVIII СТ.)

Фазан В. В. Просвітницька діяльність Лавр в Україні (кінець XVII– XVIII ст.).

У статті розглянуто та охарактеризовано передумови, які сприяли становленню просвітницької діяльності Лавр в Україні. Проаналізовано позитивний вплив Лавр на освіту суспільства.

Ключові слова: просвітництво, Лаври, богослів'я, духовність, релігійна освіта.

Фазан В. В. Просветительская деятельность Лавр в Украине (конец XVII– XVIII ст.)

Рассмотрены и охарактеризованы предпосылки которые способствовали становлению просветительской деятельности Лавр в Украине. Проанализировано позитивное влияние Лавр на образование общества.

Ключевые слова: просветительство, Лавры, богословие, духовность, религиозное образование.

Fazan V. V. Elucidative to activity of Large monastery in Ukraine (XVII– XVIII in.)

Pre-conditions are considered and described which was instrumental in becoming of elucidative activity Large monasteries in Ukraini. Positive influence of Large monasteries is analysed on formation of society.

Key words: education, Large monasteries, divinity, spirituality, religious education.

Сучасні глобалізаційні процеси вмотивовують утворення світової освітньої мережі, визначають роль освіти як одного із визначальних чинників розвитку суспільства. Одним із перспективних структурних складників національної системи освіти є просвітництво Лавр. Працюючи на засадах національного виховання, дитиноцентризму, вони спрямовані на впровадження технологій диференційованого, профільного навчання, індивідуальних освітніх траєкторій розвитку учнів.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу становлення просвітницько-виховної діяльності Лавр на території України.

За організаційно-педагогічними передумовами розвитку освіти в Україні XVIII ст. спостерігається двозначна тенденція. З одного боку, на початку XVIII ст. науковий, культурний, богословський і літературний потенціали України були чи не найвищими серед країн православного світу, у тому числі Російської імперії. У цей час в імперії потужнішими ставали впливи європейського права, науки, мистецтва, релігії тощо. Національний культурно-освітній рух на українських землях, що знайшов відображення у створенні великої мережі шкіл, організації наукової й літературної роботи, відкритті друкарень та розвитку видавничої справи, мав особливе значення для подальшого світоглядно-культурного поступу України [6, с. 82]. На думку О. Богуцького, на початок XVIII ст. Україна має розвинену освітню систему, що охоплювала початкову, середню і вищу школу – Києво-Могилянську академію – найвпливовіший заклад східнослов'янського православного світу. Цього часу усталюється реалістичний погляд на освіту, що відповідав вимогам часу. Україні потрібні були діячі різного фаху, різного масштабу – не лише козацька старшина та священнослужителі, а й учителі, науковці, архітектори, будівничі, добре обізнані чиновники для різних державних служб, дипломати. Освіта із приватної справи перетворювалася на справу державної ваги. Тому, якою їй бути, визначалося вимогами суспільного життя [2, с. 174–176]. Окрім того, розвиток паперового виробництва на українських землях сприяв становленню та поширенню закладів освіти. На Лівобережній Україні перші папірні виникли наприкінці XVII ст. У XVIII ст. активно їх діяло дев'ять, і здебільшого це були монастирські папірні. Професійна музика, мистецтво та архітектура українського бароко не поступалися європейським зразкам. Усе це заклало підвалини заснуванню освітніх закладів які б надавали освіту певного рівня, що відповідає вимогам того часу. Парадоксом тодішнього розвитку українських земель у складі Російської імперії було те, що українська освіта та культура, з їх європейськими контекстами збігалися з європейськими прагненнями Петра I і Катерини II, які мали намір перетворити їх на «імперське надбання». З цією метою долали автономію українських земель і з готовністю використовували освічені кадри українського походження, вихованців українських навчальних закладів. З іншого, – самодержавство намагалося зробити освіту, особливо вищу, привілеєм дворянства й обмежитися якомога меншими фінансовими витратами на її розвиток. Політика «просвітницького абсолютизму» заради пристойного вигляду в очах Європи, все наполегливіше вимагала не тільки проведення освітньої реформи, а й оголошення її загальною постановою. Самодержавство було зацікавлене у збільшенні кількості та поширенні діяльності навчальних закладів. Усе це призводило до суперечливості освітньої політики царату, в тому числі в українських землях. Захист православ'я, зростання кількості козацтва і активізація його боротьби, розвиток економіки – всі ці складні духовні, суспільно-політичні і економічні процеси потребували все більшої кількості освічених людей. До того ж в європейських країнах у цей час відбулися могутні зрушення в культурі та економіці. Вони впливали на стан освіти в Україні. Як результат, виникає потреба в навчальних закладах, які б надавали не тільки початковий, а й підвищений рівень освіти. Поштовхом до появи таких закладів освіти нового рівня стала ухвала у 1721 р. одного з найважливіших церковних документів Синоду – Регламенту духовної колегії, автором якого був відомий діяч, вихованець Києво-Могилянської академії, український освітянин Ф. Прокопович – сподвижник та однодумець Петра I [1]. Важливе місце в цьому

Регламенті приділялось розбудові освітньої справи, зокрема цим документом єпископи зобов'язувались піклуватися про відкриття духовних шкіл. Духовний регламент вимагав, щоб «всяк єпископ имел в доме своем школу для детей священнических» [4, с. 634]. Оскільки Регламент надавав справі відкриття закладів освіти рангу державної справи, це сприяло заснуванню нових закладів освіти.

До другої половини XVIII ст. на території Лівобережної України були поширені полкові і гарнізонні початкові школи. Дітей у них навчали читати, писати і рахувати. Полкові школи існували на кошти батьків. Початкова освіта була представлена також цифірними школами, які відкривалися згідно з петровськими реформами на початку XVIII ст. по Лівобережній Україні (як і по території всієї Росії). Це були школи з математичним ухилом, розраховані на дітей різних станів. За допомогою таких шкіл Петро I хотів реалізувати свою ідею про обов'язкову загальну початкову освіту для населення. Цифірні школи існували до середини XVIII ст., коли вони поступово об'єдналися із полковими і гарнізонними, що призначались для солдатських дітей. Подальшого розвитку у середині XVIII ст. набула початкова освіта в Запорозькій Січі. Крім загальноосвітніх на Січі існували і спеціальні школи (школа для підготовки полкових старшин, військових канцеляристів тощо). Ще один навчальний заклад – Головна Січова школа, за змістом і характером навчання прирівнювалась до кращих братських шкіл. Тут вивчали піїтику, риторику, математику, географію, астрономію, військову справу. Важливу роль у поширенні грамоти в Україні у XVII–XVIII ст. відігравали народні школи грамоти (школи мандрівних дяків). Вони засновувалися при православних церквах, монастирях та Лаврах і призначались для дітей різних станів. Навчали тут рідною мовою, паралельно читалися церковнослов'янські тексти. Зміст навчання був обмеженим: лічба, читання, письмо. Діти виховувалися засобами народної мудрості, їм прищеплювалися любов до рідної землі, здорова народна мораль тощо. З посиленням закріпачення селян і козаків, втратою Україною автономії і руйнуванням Січі у другій половині XVIII ст. школи грамоти, полкові й запорізькі школи перестають існувати. Діяльність мандрівних дяків на Лівобережжі мала місце до 1786 р., коли в Росії пройшла освітня реформа. За цією реформою школи-дяківки або закривалися, або перетворювалися на церковнопарафіяльні, монастирські чи Лаврські.

Вища освіта у другій половині XVII – початку XVIII ст. на Лівобережжі представлена Києво-Могилянською академією. У цей період зростає її роль як культурного й освітнього центру України. Її діяльність починається із заснування в 1615 р. Київської братської школи, яка згодом стала колегіумом, поклавши початок історії Києво-Могилянської академії [5, с. 24]. З історією Києво-Могилянської академії, її становленням і розвитком пов'язане ім'я митрополита Київського, Галицького і всієї Русі, видатного церковного, освітнього й політичного діяча, проголошеного святим, П. Могили. Опікуючись справою освіти, у 1631 р. П. Могила облаштував «гiмназiон», або Лаврську школу (школа при Києво-Печерській Лаврі) на 100 осіб для оволодіння «вільними науками» грецькою, слов'янською і латинською мовами, яку в 1632 р. за його ініціативи було об'єднано з Київською братською школою [5, с. 50]. Завдяки потужній фінансовій підтримці гетьмана І. Мазепи Києво-Могилянська академія на початку XVIII ст. стала одним із провідних науково-освітніх центрів. І. Мазепа за власний кошт збудував головний корпус. У цей період у ній щороку навчалось 2 тис. студентів, діти української шляхти, старшини, духовенства, заможних міщан і козаків, а також селян та міської бідноти. Так був утворений важливий центр освіти і науки, суспільного і культурного життя в Україні – Києво-Могилянський освітній центр, якому в 1701 р. завдяки підтримці гетьмана І. Мазепи уряд Петра I грамотою від 26 вересня 1701 р. підтвердив здобуте самоврядування та надав статус Києво-Могилянської академії [3, с. 623]. Києво-Могилянська академія мала струнку систему організації навчання, що за змістом не поступалася навчальному процесу тодішніх кращих університетів країн Центральної Європи. Курс навчання в академії тривав 12 років. Викладалися «сім вільних наук», що були покладені в основу навчання європейських

колегіумів й університетів і поділялися на *trivium* – граматика, поетика (риторика) й діалектика (філософія) і *quadrivium* – арифметика, геометрія, астрономія й музика. Тут викладалися давньоукраїнська (руська), грецька, латинська, польська мови, піїтика, риторика, арифметика, геометрія, історія, музика, співи тощо [5, с. 34]. У підготовчий, або елементарний, клас вступали учні з певним обсягом знань, навичками читання і письма. У трьох молодших класах вивчали латинську, старослов'янську, українську книжну, грецьку та польську мови. В наступних двох середніх класах учні навчалися складати вірші, опановували теорію ораторського мистецтва. Вища частина навчального процесу академії складалася з двох класів: філософії та богослов'я. Вихованці академії оволодівали також знаннями з математики, географії, астрономії, архітектури. Відомості з історії культури викладалися в курсах піїтики, риторики, філософії, богослов'я. Навколо академії згуртувалися відомі науковці того часу – Л. Баранович, І. Галятовський, І. Гізель, С. Полоцький, Ф. Прокопович, А. Радивилівський, А. Сатановський, Ф. Сафонович, Е. Славинецький, В. Ясинський та ін. Науково-просвітницькою діяльністю вони об'єктивно сприяли розвитку духовної культури українського народу. Зокрема, вважається, що відомий «Синопис» (1674) – короткий нарис історії України і Росії від найдавніших часів до останньої чверті XVII ст., що мав велику популярність і використовувався як офіційний підручник, створив І. Гізель (1600–1683). Книга розповсюджувалася не лише в Україні та Росії, а й за кордоном, зокрема в грецькому і латинському перекладах. Важливе значення набула бібліотека Києво-Могилянської академії. Широкі міжнародні контакти дали змогу на високому рівні вкомплектувати її книгозбірню. У XVIII ст. фонди налічували 12 тис. томів, чимало рукописних матеріалів. Значну частину книгозбірні становили також власні видання викладачів академії, а також праці відомих церковних діячів і вчених. Києво-Могилянська академія підтримувала тісні контакти з багатьма навчальними закладами Європи. Збереглися дані про навчання в академії іноземних студентів. Так, 1736 р. в її класах навчалося 127 іноземців, 1737 р. – 122, 1790 р. – 47. Найбільше студентів було із південних слов'янських країн – Болгарії, Білорусії, Греції, Молдови тощо. У південнослов'янських країнах були широко відомі доробки українських мислителів, зокрема Л. Барановича, Й. Борецького, Й. Галятовського, З. Копистенського, С. Полоцького, твори Ф. Прокоповича [5, с. 148]. Багато українських письменників та науковців, здобувши освіту в Києво-Могилянській академії, працювали не тільки в Україні, а й за її межами, у тому числі в Російській Академії наук, брали безпосередню участь в організації Московської слов'яно-греко-латинської академії, Московського і Петербурзького університетів, Головного училища й Інституту педагогіки в Петербурзі, численних російських семінарій і училищ. Вихованці Києво-Могилянської академії, будучи засновниками, ректорами, префектами, професорами і вчителями колегіумів, семінарій та училищ на території України та Росії відіграли основоположну роль у становленні середньої і вищої освіти, культури й літератури України, Росії та інших держав до останньої чверті XVIII ст. [5, с. 163–170].

Фактично силами української еліти було підготовлено базу для систематичної вищої освіти в російських землях, зокрема стало регулярним викладання поетики, риторики, філософії. Професори й вихованці сприяли поширенню освіти, розвитку науки та культури серед багатьох східнослов'янських і південнослов'янських народів. З їх допомогою формувалася основа, на якій будувались міжслов'янські відносини в наступні часи. З 1701 по 1762 рр. У Московській слов'яно-греко-латинській академії з 21 ректора 18 здобули освіту в Києво-Могилянській академії, а також 95 із 125 її професорів. З 25 префектів, 23 – з Києво-Могилянської академії [4, с. 665–666].

Отже, на тлі проаналізованих нами процесів можемо зробити висновок, що активізація економічних процесів в українських землях вимагала все більше освічених людей, стимулювала потяг до освіти та позитивно впливала на її становище. Перша половина XVIII ст. відзначилась вживанням практичних заходів щодо поширення значення освіти. Так, створення навчальних закладів нового підвищеного типу – колегіумів не було випадковим. Великий вплив на розвиток просвітництва справила Києво-Могилянська

академія, за зразком якої вони виникали. Ці навчальні заклади підпорядковувалися церковному керівництву єпархії, на території якої розташовувались, та були доступні усім станам.

Література

1. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года : в 45 т. Т. VI : № 3718, (1720–1722 гг.) – СПб. : Тип. II отделения собственной Его Император. Величества канцелярии, 1830. – 815 с. 2. Україна. Хронологія розвитку : в 6 т. Т.4. / уклад. : О. О. Григор'єва, О. І. Ємельяненко, М. І. Мацола [та ін.] ; редкол.: П. П. Толочко, Г. Ю. Івакін, Л. Л. Залізник [та ін.]. – К. : КРІОН, 2009. – 864 с. 3. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько ; за ред. Ю. П. Богуцького. – К. : Знання, 2007. – 679 с. 4. Харлампович К. В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь : Т. 1. / К. В. Харлампович. – Казань : Изд-во книжн. магазина М. Г. Голубева, 1914. – 878 с. 5. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К. : Києво-Могилян. акад., 2008. – 203 с. 6. Шевченко О. М. Україна і Росія у світлі релігійно-культурних взаємин другої половини XVII–XVIII ст. / О. М. Шевченко // Укр. іст. журн. – К. : Наук. думка, 1996. – № 1. – С. 82–90.

УДК 37.035.3 (045) (477)

*Л. А. Черкашина,
асистент,*

*Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»*

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ «ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ» (1996–2000 рр.) З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Черкашина Л. Ретроспективний огляд періодичного видання «Гуманізація навчально-виховного процесу» (1996–2000 рр.) з питань трудового та екологічного виховання учнів.

Статтю присвячено висвітленню питань трудового й екологічного виховання учнів навчальних закладів на сторінках фахового періодичного видання «Гуманізація навчально-виховного процесу» з 1996 р. по 2000 р. Автором здійснено аналіз праці педагогів з проблем усебічного і гармонійного розвитку особистості, наголошено на важливості екологічного виховання, зосереджено увагу на трудовому вихованні учнів як необхідному чиннику соціалізації особистості.

Ключові слова: збірник, наукова періодика, трудове, екологічне виховання, учні навчальних закладів, особистість.

Черкашина Л. А. Ретроспективный обзор периодического издания «Гуманизация учебно-воспитательного процесса» (1996-2000 гг.) по вопросам трудового и экологического воспитания учащихся.

Статья освещает вопросы трудового и экологического воспитания учащихся учебных заведений на страницах сборника научных трудов «Гуманизация учебно-воспитательного процесса» с 1996 г. по 2000 г. Автором проанализированы труды педагогов по проблемам всестороннего и гармонического развития личности, подчеркнута важность экологического воспитания, особое внимание сосредоточено на трудовом воспитании учащихся как необходимым факторе социализации личности.

Ключевые слова: сборник, научная периодика, трудовое, экологическое воспитание, учащиеся учебных заведений, личность.

Cherkashina L. A. Retrospective review of the periodic publication the «Humanization of training-educate process» (1996-2000 years) on the issues of labor and ecological education with schoolchildren.

The article covers the issues of labour and ecological education of students of educational institutions on the pages of the collection of scientific works the «Humanization of training-educate process» from 1996 to 2000. The author analyzed the works of teachers on the problems of the full and harmonious development of the personality, emphasizes the importance of environmental education, attention is